

ANNA PLATER-ZYBERK

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

PROCEDURA IDENTYFIKACJI I KATEGORYZACJI WYRAŻEŃ METAFORYCZNYCH W TEKSTACH PUBLICYSTYCZNYCH. ANALIZA PORÓWNAWCZA WYRAŻEŃ METAFORYCZNYCH DOTYCZĄCYCH LUSTRACJI

Słowa kluczowe: metafora, analiza dyskursu, lustracja, dyskurs polityczny, procedura MIPVU.

STRESZCZENIE

W pracy opisuję, w jaki sposób wyrażenia metaforyczne wykorzystywane są do obrazowania pojęć, oraz przedstawiam narzędzia umożliwiające identyfikację oraz kategoryzację wyrażenia metaforycznych w dyskursie politycznym. Zgodnie z założeniami teorii metafory przyjmuję, że wyrażenia metaforyczne odnoszące się do lustracji różnią się w zależności od profilu ideologicznego źródła. W celu weryfikacji tej tezy opracowałam metodologię identyfikacji oraz kategoryzacji wyrażenia metaforycznych. Metoda identyfikacji oparta jest na podstawowych założeniach procedury MIPVU¹, a procedura kategoryzacji wyrażenia metaforycznych polega na analizie domeny nośnika, analizie ról semantycznych oraz wartości aksjologicznej. Mimo że zastosowana metodologia identyfikacji nie ujmuje wszystkich przypadków języka metaforycznego, to przedstawione przeze mnie wyniki wskazują na obszary, w których przyjęta metodologia okazuje się przydatnym narzędziem analizy.

Pokaż mi swoje metafory, a powiem Ci, kim jesteś (Lakoff, Johnson 1988: 6).

1. WPROWADZENIE

Badania nad metaforą to jeden z najciekawszych nurtów badawczych współczesnej humanistyki, łączący dziedziny tak odmienne jak psychologia, filozofia, językoznawstwo, nauki społeczne czy nawet neurobiologia. Obok tradycyjnych ujęć zbieżnych z popularnymi definicjami tego zjawiska, od lat 80. XX w. w nauce rozwija się nowy kierunek badań skupiony przede wszystkim na związkach metafory z procesami myślowymi. Podstawowe założenia dotyczące metafory, które od tego czasu rozwinęły się na gruncie językoznawstwa kognitywnego, uznają metaforę za zakorzenioną w doświadczeniu fizycznym figurę myśli. Figurę, która umożliwia abstrakcyjne myślenie, strukturyzuje naszą wiedzę i — z uwagi na swą budowę — może być przydatnym narzędziem tworzenia ideologii.

¹ *Metaphor Identification Procedure Vrije Universiteit* (Steen i in. 2010).

Od czasu opublikowania książki George'a Lakoffa i Marka Johnsona pt. *Metafory w naszym życiu* (1988) analiza metafor uznawana jest za istotny element badań ideologii wyrażanej w tekście. Twierdzenie to zdają się potwierdzać liczne prace związane zarówno z nurtem językoznawstwa kognitywnego, jak i analizą dyskursu. Uznaje się w nich, że

[...] atrakcyjność metafory jako narzędzia badawczego polega na tym, co może nam ona powiedzieć o ludziach, którzy się nią posługują. [...] obecne w dyskursie wyrażenia metaforyczne mogą nam wiele powiedzieć o tym, jak ludzie myślą, mogą wskazać obowiązujące lub odrzucone uwarunkowania socjokulturowe, mogą także wskazywać emocje, postawy czy wartości istotne dla nadawców komunikatu (Cameron 2010: 5)².

Jak pisze Jonathan Charteris-Black (2004: 28), metafora odgrywa istotną rolę przez oddziaływanie na ludzkie poglądy oraz kształtowanie postaw i działań. Lakoff i Johnson (1980: 156) twierdzą, że metafory mogą wskazywać na konieczność podjęcia określonych czynności, a amerykańska psycholożka Lori Bougher uważa, że „[...] porównawcze studia nad rolą metafory w kształtowaniu percepcji politycznej mogą pomóc zrozumieć przyczyny i naturę międzykulturowych różnic w światopoglądach politycznych” (2012: 154). Mimo dość jednoznacznych stwierdzeń wskazujących na kluczową rolę metafory w analizach poświęconych ideologii nie ma jednak równie jednoznacznych wskazówek dotyczących samej metodologii takich badań. Główne zagadnienia badawcze omówione poniżej dotyczą więc nie tylko weryfikacji tezy o kluczowej roli metafory w opisywaniu różnic światopoglądowych, ale i prezentacji teoretyczno-metodologicznych rozważań poświęconych narzędziom identyfikacji i kategoryzacji wyrażen metaforycznych³.

Aby zbadać wpływ metafor na kształtowanie światopoglądu politycznego, postanowiłam wybrać do analiz pojęcie, które byłoby abstrakcyjne, obecne w dyskursie politycznym i wystarczająco kontrowersyjne, by podzielić scenę polityczną na obozy zwolenników i przeciwników opisywanego przezeń zjawiska. W trakcie poszukiwań idealnego obiektu badawczego — pojęcia, które można by wykorzystać do weryfikacji przedstawionych wyżej tez, polską sceną polityczną wstrząsały dyskusje dotyczące procesu lustracji⁴. Temat ten był jednym z najistotniejszych zagadnień, z którymi musiało się zmierzyć społeczeństwo kraju po transformacji ustrojowej, i istniał na łamach polskiej prasy od wczesnych lat 90.

² Wszystkie tłumaczenia w tym tekście są mojego autorstwa.

³ „Wyrażeniami metaforycznymi” nazywam metafory na poziomie językowym, aby odróżnić je od metafor pojęciowych w rozumieniu językoznawstwa kognitywnego. W decyzji tej kieruję się definicją Lakoffa: „Pojęcie «wyrażenie metaforyczne» odnosi się do wyrażenia językowego (słowa, frazy lub zdania) będącego powierzchnią realizacją rzutowania metaforycznego między domenami pojęciowymi” (Lakoff 1979: 203), oraz definicją Stefanowitscha: „Metafory pojęciowe to operacje polegające na rzutowaniu struktury domeny źródłowej (z reguły konkretnej) na domenę docelową (zazwyczaj abstrakcyjną), natomiast wyrażenia metaforyczne to przykłady użycia języka, które odwzorowują metafory pojęciowe” (Stefanowitsch 2006: 63).

⁴ Artykuł powstał na podstawie materiałów zebranych w mojej pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. Elżbiety Muskat-Tabakowskiej.

W Polsce stosunek do PRL, a co za tym idzie do lustracji — stał się dziś substytutem dla powszechnie przyjętych w świecie politycznych podziałów. Poglądy na wolny rynek, przerywanie ciąży, małżeństwa homoseksualne czy miejsce Kościoła i religii w państwie — oczywiście nadal są istotnym, ale często drugoplanowym kryterium w ocenie, czy ktoś przynależy do prawicy, czy lewicy (Romanowski 2007: xii).

Lustracja w znaczeniu procesu weryfikacji osób z uwagi na ich przeszłość okazała się więc idealnym pojęciem, którego sposób metaforyzacji można było poddać dalszym badaniom.

Kolejne pytanie decydujące o kształcie podejmowanych badań dotyczyło selekcji tekstów do analizy. Postanowiłam skupić się wyłącznie na tekstach opublikowanych w dwóch największych opiniotwórczych dziennikach ogólnopolskich *Gazecie Wyborczej* (GW) i *Rzeczpospolitej* (Rp). Choć kuszące wydawać się mogło skontrastowanie ze sobą czasopism bardziej ekstremalnych pod względem ideologii politycznej, postanowiłam ograniczyć badania właśnie do tych dwóch źródeł z uwagi na ich podobieństwa odnośnie do skali i zasięgu publikacji, doboru tematyki, docelowych odbiorców, jak i ze względu na różniące te dzienniki stanowisko wobec procesu lustracji. Archiwa obu dzienników zawierają ogromne zbiory, musiałam więc ograniczyć liczbę artykułów do tekstów opublikowanych w określonym czasie. Za punkty odniesienia obrałam dwa wydarzenia „lustracyjne”, które spowodowały wyjątkowe zainteresowanie tym tematem. Pierwszym wydarzeniem, przypadającym na styczeń 2005 r., było ujawnienie listy Wildsteina, drugim, mającym miejsce w czerwcu 2007 r., opublikowanie tzw. listy 500⁵. Po dokonaniu wyboru tematu i stworzeniu korpusu tekstów najważniejszym zagadnieniem w podjętych badaniach stało się opracowanie procedury identyfikacji i kategoryzacji wyrażenia metaforycznych.

2. METODOLOGIA

2.1. Identyfikacja wyrażenia metaforycznych

Jedną z podstawowych trudności wszelkiego rodzaju badań nad metaforą jest identyfikacja wyrażenia metaforycznych. To, co jeden badacz określi znaczeniem metaforycznym, inny może uznać za znaczenie dosłowne. Mimo że badania nad metaforą jako figurą myśli i języka liczą sobie już ponad 30 lat, dopiero w 2007 r. stworzona została pierwsza spójna metodologia badawcza, dotycząca identyfikacji wyrażenia metaforycznych w tekście *Metaphor Identification Procedure* (MIP). Procedura ta powstała w wyniku sześcioletniej współpracy ekspertów w dziedzinie badań nad metaforą, w składzie: Lynne Cameron, Alan Cienki, Peter Crisp, Alice Deignan, Ray Gibbs, Joe Grady, Zoltán Kövecses, Graham Low, Elena Semino i Gerard Steen. Trzy lata później w rezultacie

⁵ Zarówno w styczniu 2005 r., jak i w czerwcu 2007 r. obie gazety opublikowały znaczną, ale i porównywalną liczbę artykułów dotyczących lustracji, co zapewniło mi dogodne pole badawcze do analiz poświęconych wyrażeniom metaforycznym dotyczącym tego pojęcia. Całkowity korpus analizowany w tej pracy składa się z 220 artykułów.

badan przeprowadzonych przez grupę naukowców pracujących na Wolnym Uniwersytecie w Amsterdamie (VU), którzy zastosowali MIP w badaniach nad korpusem tekstów składającym się z dwustu tysięcy wyrazów, procedura ta została dopracowana i uzupełniona, dzięki czemu powstała jej nowsza wersja — MIPVU (Steen i in. 2010). Badania grupy naukowców z Amsterdamu zostały przeprowadzone na korpusie składającym się z czterech różnych gatunków tekstów: wiadomości prasowych, tekstów naukowych, wypowiedzi ustnych i tekstów literackich, co umożliwiło porównanie liczby wystąpień wyrażen metaforycznych w różnych domenach dyskursu.

Podstawowe założenia procedury MIPVU dotyczą sformalizowania zasad opisu wyrażen metaforycznych w tekście, tak aby bez względu na liczbę osób kodujących wyniki analiz były spójne i powtarzalne. Procedura ta nie ma na celu identyfikacji metafor pojęciowych, lecz identyfikację wyrazów⁶ użytych metaforycznie⁷, które z kolei służyć mogą do dalszych analiz dotyczących konceptualizacji. Innymi słowy, w przeciwieństwie do klasycznych badań typu *top-down*, które skupione są na metaforach pojęciowych i poszukują ich realizacji w języku, procedura MIPVU wychodzi od tekstu i poprzez identyfikację wyrażen metaforycznych umożliwia dalsze rozważania nad potencjalnymi metaforami pojęciowymi. Przejście od wyrażen metaforycznych do metafor pojęciowych pozostaje jednak wciąż jednym z najtrudniejszych zadań stojących przed badaczami metafory.

Kluczowym zagadnieniem znajdującym się w centrum procedury MIPVU jest ustalenie znaczenia podstawowego analizowanej jednostki leksykalnej. Znaczenie to jest przez autorów rozumiane następująco:

Znaczenie, które może być uznane za bardziej podstawowe, definiowane jest jako znaczenie bardziej konkretne, szczegółowe lub bliższe człowiekowi i powszechne w języku współczesnym. Ponieważ jest to znaczenie podstawowe jednostki leksykalnej, będzie ono zawsze zawarte w słowniku ogólnym (Steen i in. 2010: 35).

Autorzy zastrzegają, że znaczenie podstawowe nie musi być ani historycznie starsze, ani bardziej powszechne od innych znaczeń oraz że jedna jednostka leksykalna może mieć więcej niż jedno znaczenie podstawowe. Bez względu na etymologię analizowanego wyrażenia, czy też kolejność opisu znaczeń w słowniku, za znaczenie podstawowe autorzy procedury uznają więc takie znaczenie, które jest definiowane w kategoriach konkretnych i prostych (w przeciwieństwie do abstrakcyjnych) lub związanych z działalnością człowieka (por. Steen i in. 2010: 35). Na przykład zgodnie z procedurą za znaczenie podstawowe wyrazu ‘przejsć’ będącego jednostką analizy w zdaniu: „Kwaśniewski przeszedł lustrację w 2007 roku [...]” (Rp 21.06.2007) uznamy znaczenie opisane w słowniku jako „idąc, przebyć jakąś drogę”, a nie np. „zakwalifikować się do następnego etapu...” czy „zostać przyjętym, uchwalonym w wyborach lub głosowaniu” (cyt. za: SJP PWN).

⁶ Terminy „słowo” i „wyraz” stosowane są tu jako synonimy i oznaczają „pojedynczy element tekstu oddzielony spacją” (Krennmayr 2011: 32).

⁷ Procedura MIPVU definiuje wyrażenia metaforyczne dość wąsko — jako metaforycznie użyte wyrazy.

Ustalenie znaczenia podstawowego badanej jednostki leksykalnej jest jednym z głównych elementów analizy służącej ustaleniu, czy jednostka ta użyta jest w znaczeniu metaforycznym, czy też nie. Kolejność etapów analizy zgodnie z procedurą MIPVU wygląda następująco. Należy:

- 1) przeczytać cały tekst,
- 2) ustalić jednostki leksykalne występujące w tekście,
- 3) ustalić znaczenie kontekstowe jednostek leksykalnych,
- 4) ustalić znaczenie podstawowe jednostek leksykalnych,
- 5) ustalić, czy znaczenia te są różne,
- 6) ustalić, czy istnieje relacja⁸, która pozwala zrozumieć znaczenie kontekstowe w odniesieniu do znaczenia podstawowego.

Jeśli uda się wykonać wszystkie powyższe kroki i na dwa ostatnie pytania odpowiedzieć twierdząco, to analizowaną jednostkę należy uznać za wyrażenie metaforyczne i zgodnie z procedurą oznaczyć skrótem MRW (*Metaphor Related Word*).

Przedstawiona tu analiza oparta jest na podstawowych założeniach powyższej metodologii, która została stworzona w celu identyfikacji wyrazów użytych w znaczeniu metaforycznym i opublikowanych w tekstach anglojęzycznych. Z uwagi na to, że zebrany przeze mnie materiał tworzą teksty w języku polskim, a także na to, że nie analizuję wszystkich wyrazów w korpusie, a jedynie te, które odnoszą się do wyrazu „lustracja”, musiałam dokonać niewielkich adaptacji metodologii MIPVU na potrzeby prowadzonych analiz. Jedną z tych adaptacji dotyczy zasady wyznaczania jednostek leksykalnych analizy tekstu.

Zgodnie z procedurą MIPVU podstawową jednostką leksykalną analizy pod względem wyrażenia metaforycznych jest pojedynczy wyraz rozumiany jako element tekstu oddzielony spacją. Ta zasada ma jednak w procedurze MIPVU (opracowanej dla języka angielskiego) kilka wyjątków. Za pojedynczą jednostką leksykalną autorzy procedury uznają także: (i) utarte wyrażenia wielowyrazowe (tzw. *polywords*), których pełne zestawienie dla języka angielskiego opracowane zostało w ramach projektu *British National Corpus* (BNC) i dostępne jest pod adresem: <<http://www.natcorp.ox.ac.uk/docs/multiwd.htm>>, (ii) czasowniki złożone (*phrasal verbs*), (iii) wyrazy złożone (*compounds*), jeśli mają wyodrębnioną definicję w słowniku, oraz (iv) nazwy własne, które widnieją w słowniku lub których akcent przypada na pierwszy człon nazwy. Z uwagi na to, że nie dysponowałam listą utartych zwrotów wielowyrazowych w języku pol-

⁸ Sami autorzy MIPVU w opisie procedury nie konkretyzują, jaką dokładnie relację mają na myśli, jednakże w dalszych częściach tekstu najczęściej przywołują relację podobieństwa. Cameron wprost doprecyzowuje, że chodzi o relację podobieństwa umożliwiającą zrozumienie „odniesienia między znaczeniem podstawowym a znaczeniem kontekstowym” (2010: 104). Ja jednak wolę posługiwać się dość ogólnym terminem relacji, która pozwala zrozumieć znaczenie kontekstowe w odniesieniu do znaczenia podstawowego, ponieważ, jak słusznie zauważa Zawisławska, „tematem metafory są często byty abstrakcyjne — w tym przypadku trudno mówić o obiektywnie istniejącym, dosłownie rozumianym podobieństwie” (2011: 52). Co więcej, podczas tworzenia metafor często istotne okazuje się nie podobieństwo, ale właśnie odmiennosc cech, czyli tzw. efekt dystansu.

skim, podejmując decyzję co do jednostki analizy, postanowiłam kierować się definicją słownikową. Jeśli jednostka złożona miała osobną definicję słownikową, uznawałam ją za odrębną jednostkę analizy, jeśli nie, to analizowałam każdy ze składających się nań członów osobno. Na przykład czasownik złożony ‘brać się’ posiada wyodrębnioną definicję słownikową. Stąd przy ustalaniu znaczenia podstawowego tego czasownika zgodnie z procedurą MIPVU należy korzystać ze znaczeń opisanych w jego definicji zawartej w słowniku („1. chwycić samego siebie, 2. obejmować siebie wzajemnie, 3. zabierać się do czegoś, 4. zdobywać się na coś...”, cyt. za: SJP PWN), a nie z definicji słownikowej czasownika ‘brać’.

Po określeniu, z jakich jednostek leksykalnych składa się analizowany tekst, zgodnie z procedurą należy przystąpić do ustalenia znaczeń kontekstowego i podstawowego tych jednostek oraz ewentualnego kontrastu między nimi. Operacja ta polega na ustaleniu, które ze znaczeń opisanych w słowniku odpowiada definicji znaczenia podstawowego, oraz określeniu, czy znaczenie to odpowiada znaczeniu kontekstowemu tej wypowiedzi, czy też nie. Należy więc ustalić, czy znaczenia te się różnią oraz czy znaczenie kontekstowe może być zrozumiane w odniesieniu do znaczenia podstawowego. Procedura MIPVU uznaje kontrast za wystarczający w przypadku, gdy:

(i) znaczenia te wymienione są w odrębnych pozycjach w opisie definicji słownikowej jednostki leksykalnej lub

(ii) jednostka leksykalna ma tylko jedno znaczenie opisane w słowniku, a znaczenie kontekstowe nie pokrywa się ze znaczeniem opisanym w słowniku.

Nawiązując do wyżej przywołanego przykładu, znaczenie kontekstowe wyrazu ‘przejsić’ w zdaniu „Kwaśniewski przeszedł lustrację w 2007 roku [...]” opisane jest w słowniku jako „zostać poddanym czemuś” (cyt. za: SJP PWN) i wymienione jest w osobnej pozycji w opisie definicji słownikowej wyrazu ‘przejsić’. Zgodnie z procedurą kontrast można uznać więc za wystarczający, a wyraz ‘przeszedł’ w analizowanym zdaniu należy uznać za wyrażenie metaforyczne.

Jak wyjaśniają autorzy podręcznika metody MIPVU:

Głównym kryterium służącym określeniu, czy dwa znaczenia są wystarczająco różne, jest to, czy znaczenie kontekstowe i znaczenie dosłowne wymienione są jako dwa odrębne, osobno ponumerowane znaczenia w definicji słownikowej. Znaczenia opisane łącznie uważa się za przejaw tego samego znaczenia (Steen i in. 2010: 54).

Im więcej zatem wymienionych sensów w definicji słownikowej i im bardziej rozbudowana definicja danego terminu, tym łatwiej można ocenić, czy między porównywanymi znaczeniami występuje kontrast, czy też nie.

To założenie ma również istotny wpływ na wybór słownika, z którego należy korzystać przy identyfikacji znaczeń metaforycznych — im bardziej rozbudowany opis pod względem liczby odrębnych sensów definiowanego pojęcia, tym lepiej. Idealny słownik na potrzeby badań prowadzonych na tekstach prasowych zgodnie z procedurą MIPVU powinien być więc współczesny, oparty na korpusie i mieć jak największą liczbę wyodrębnionych znaczeń. Istotnym ułatwieniem jest także wyodrębnianie znaczeń przenośnych

spośród innych znaczeń wymienionych w słowniku. W takim wypadku znaczenia przenośne uwzględnione w słowniku automatycznie nie będą brane pod uwagę w procesie ustalania znaczenia podstawowego analizowanego terminu. Istotne jest również to, czy wybrany słownik dostępny jest także w wersji elektronicznej. Z uwagi na to, że w trakcie prowadzenia moich analiz prace nad *Wielkim słownikiem języka polskiego* (WSJP) nie były jeszcze ukończone, korzystałam ze *Słownika języka polskiego PWN* (SJP PWN). Obecnie rekomendowałabym jednak korzystanie z WSJP⁹.

2.2. Metoda kategoryzacji zidentyfikowanych wyrażen metaforycznych

Wszystkie zidentyfikowane w analizowanych tekstach w powyżej opisany sposób wyrażenia metaforyczne odnoszące się do wyrazu „lustracja” poddałam następnie kategoryzacji z uwagi na: (i) rolę semantyczną, (ii) wartość aksjologiczną, (iii) domenę pojęciową nośnika.

(i) Koncepcja ról semantycznych, związana z pojęciem struktury predykatowo-argumentowej zdania, skupiona jest na typach relacji między zjawiskami. Innymi słowy, role semantyczne to relacje, które łączą wydarzenie (*event*) z jego uczestnikami (*participants*) i w których lustracja jest bądź obdarzonym intencjonalnością agensem, bądź wykorzystywanym przez innych uczestników instrumentem, czy też pacjensem, na który nastawione są czyjeś działania. Różni autorzy podają różny repertuar ról semantycznych: od 2 makroról semantycznych w podejściu *Role and Reference Grammar* (Van Valin 2010) aż do 20 ról semantycznych u Jurija Apresjana (2000). W moich analizach jako wyjściowy przyjąłam zestaw ról semantycznych najbardziej zbliżony do pierwotnego zestawu Charlesa Fillmore’a, złożony z roli agensa, instrumentu, miejsca i pacjensa.

(ii) W kategoryzacji wyrażen metaforycznych posługuję się również skalą wartości aksjologicznej „dodatni–ujemny”. Aksjologia wyrażana za pomocą opozycji „dobre”–„złe” to najprostsza kategoryzacja, której uczymy się jeszcze w dzieciństwie, a wartościowanie jest inherentnym elementem każdego procesu konceptualizacji. Oznacza to, że każde pojęcie może być automatycznie umieszczone na skali aksjologicznej „dobre”–„złe”. Jak pisze Krzeszowski,

Istnieją silne argumenty na rzecz tezy, że najbardziej podstawowym rozróżnieniem wartości, które przejawia się też systematycznie w języku naturalnym, jest (...) ogólna dychotomia, a mianowicie „dodatni–ujemny”, która w najbardziej prototypowy, chociaż naturalnie nie jedyny sposób, wyraża się przymiotnikami „dobry”–„zły” (Krzeszowski 1999: 12).

Zgodnie z tym założeniem, a także z rozwiniętym w innej książce tego autora twierdzeniem, że „każde wyrażenie językowe lub pojęcie może być umieszczone na osi pomiędzy tymi dwoma biegunami” (Krzeszowski 1997: 77), w moich analizach posługuję

⁹ W badaniach prowadzonych na tekstach w języku angielskim autorzy procedury korzystali z *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners* (Runde11 2002) jako ze słownika podstawowego.

się skalą wartości „dodatni–ujemny” i przyjmuję na tej skali trzy punkty, które służą mi do opisu wartości: wartościowanie pozytywne (+), wartościowanie negatywne (–) i wartościowanie neutralne (0).

(iii) Ostatnia metoda kategoryzacji wyrażen metaforycznych zastosowana w opisywanych badaniach polega na kategoryzacji domen nośnika metafory (por. Cameron 2007, 2010). Istotą tej metody jest identyfikacja oraz kategoryzacja znaczenia podstawowego nośnika wyrażenia metaforycznego. Jak pisze Lynne Cameron:

Sygnałem wyrażenia metaforycznego jest obecność „czegoś innego” [...], wyrazu lub frazy, których znaczenie kontrastuje ze znaczeniem części tekstu lub wypowiedzi, w których zostały użyte. Ten wyraz lub ta fraza nie stanowią całego wyrażenia metaforycznego, są one natomiast jego „nośnikiem” (Cameron 2010: 4).

Nośnik wyrażenia metaforycznego dotyczącego ‘lustracji’ jest więc wyrazem lub wyrażeniem, które odnosi się do ‘lustracji’ i którego znaczenie podstawowe kontrastuje ze znaczeniem kontekstu, w jakim zostało ono użyte.

Do ustalenia konkretnych kategorii domen nośnika wykorzystałam opisy znaczeń w słowniku oraz program Słowosieć. Na przykład w wypadku cytowanego już wyrażenia „Kwaśniewski przeszedł lustrację w [...]” ustaliśmy, że nośnikiem wyrażenia metaforycznego ‘przejsć lustrację’ jest wyraz ‘przeszedł’, którego znaczenie podstawowe zdefiniowane jest jako „iść, przebyć jakąś drogę” (SJP PWN), i któremu Słowosieć przypisuje domenę ‘czasownik ruchu’.

W przedstawianych analizach wszystkie teksty zostały więc wpięrow zbadane pod względem występowania wyrażen metaforycznych dotyczących lustracji, a następnie zidentyfikowane za pomocą procedury MIPVU wyrażenia metaforyczne zostały poddane kategoryzacji z uwagi na trzy omówione wyżej czynniki.

3. WYNIKI BADAŃ

Pierwsza istotna obserwacja wynikająca z przeprowadzonych analiz dotyczy liczby wyrażen metaforycznych odnoszących się do pojęcia lustracji, zidentyfikowanych zgodnie z przyjętą procedurą w artykułach pochodzących z obu źródeł. Po szczegółowym zbadaniu tekstów pod kątem występujących w nich wyrażen metaforycznych dotyczących analizowanego pojęcia okazało się, że mimo zachowania wyjściowej proporcji pod względem liczby tekstów liczebność zidentyfikowanych wyrażen metaforycznych w każdym ze źródeł znacznie się od siebie różni. Zarówno w styczniu 2005 r., jak i w czerwcu 2007 r. więcej wyrażen metaforycznych odnoszących się do pojęcia „lustracja” opublikowanych zostało na łamach *Gazety Wyborczej*. W GW w badanym okresie zidentyfikowałam łącznie 142 wyrażenia metaforyczne, podczas gdy w Rp zaledwie 95.

Kolejne porównanie wyrażen metaforycznych można przeprowadzić w odniesieniu do kategorii wyrażen pośrednich i bezpośrednich. W badanym okresie *Gazeta Wyborcza* opublikowała 11 wyrażen metaforycznych bezpośrednich, podczas gdy na łamach *Rzeczpospolitej* znalazły się zaledwie 2 tego typu wyrażenia. Wyrażenia metaforyczne

bezpośrednie (w których wyrazy zostały użyte w znaczeniu podstawowym) w sposób otwarty zapraszają odbiorcę do metaforycznej konceptualizacji opisywanego zjawiska. W analizowanym korpusie są to najczęściej takie wyrazy, które nie pasują do kontekstu i zaskakują odbiorcę (np. „lustracja to konfesjonał”, „lustracja to lustro”). Wyrażenia metaforyczne pośrednie natomiast charakteryzują się najczęściej dużym stopniem konwencjonalności i są dobrze ugruntowane w języku codziennym (np. „przejsć lustrację”, „poddąć się lustracji”). Z punktu widzenia analizy dyskursu politycznego istotne są zarówno wyrażenia bezpośrednie, których użycie ma najczęściej charakter retoryczny, jak i wyrażenia pośrednie, silnie konwencjonalne, które nie przykuwają uwagi czytelnika i nie zmuszają do uświadomionych interpretacji. Wszystkie zidentyfikowane wyrażenia metaforyczne zostały więc poddane analizom pod względem domen pojęciowych nośnika, roli semantycznej oraz wartości aksjologicznej. Jednym z wniosków z przeprowadzonych analiz jest zaobserwowana korelacja, jaka wystąpiła między rolami semantycznymi a wartością aksjologiczną.

3.1. Analiza ról semantycznych i wartości aksjologicznych

W zidentyfikowanych wyrażeniach metaforycznych ‘lustracja’ najczęściej ma przypisaną rolę semantyczną pacjensa. Na 237 zidentyfikowanych wyrażeniach aż 172 razy wystąpiła właśnie ta rola. Przy głębszej analizie okazuje się jednak, że przykłady zgromadzone w ramach tej kategorii znacznie się od siebie różnią. W zebranych korpusie łatwo dostrzec dość prototypowe role pacjensa w takich wyrażeniach, jak np.: „Rząd uderza w lustrację” czy „Ówczesny wiceminister, torpedując lustrację, orzekł...”, ale pojawiają się w nim również i role mniej prototypowe, jak np.: „Trybunał zastopował lustrację” czy „Kieres wystąpił przeciw dzikiej lustracji”. Jak widać w przykładach, nawet w wypadku roli pacjensa zaobserwować można pewien potencjał agentywności. Taka agentywność związana być może z formą czasownika (żeby coś „zastopować”, to to coś musi się ruszać) czy też z obecnością przymiotnika („dziki” to gwałtowny, agresywny, nieoswojony etc.). Zagadnienie to dobrze ilustrują zebrane przeze mnie przykłady, opublikowane mniej więcej w tym samym czasie w *Gazecie Wyborczej* i *Rzeczpospolitej*:

Zdetonujemy wreszcie tę bombę, raz ujawnione te czki nie będą więcej zatruwać życia publicznego (Rp 22.01.2005).

Wszyscy siedzimy na tykającej bombie (GW 15.01.2005).

Mimo że mamy do czynienia z tą samą domeną źródłową i taką samą rolą semantyczną, należy zauważyć, że lustracja jako tykająca bomba w *Gazecie Wyborczej* ma w sobie dużo większy potencjał agentywności niż „lustracja-bomba” w *Rzeczpospolitej*. Z uwagi na przedstawione wyżej zastrzeżenia konieczne okazało się więc uzupełnienie przyjętego wyjściowo zestawu ról semantycznych o dodatkową kategorię, którą nazwałam „pacjensem agentywowizowanym”.

Z analizy ról semantycznych wynika, że największe różnice pod względem liczby wystąpień dotyczą roli instrumentu oraz miejsca. W wypadku wyrażen metaforycznych zidentyfikowanych w artykułach opublikowanych w *Rp* lustracja bądź nie występuje w tych rolach w ogóle, bądź znacząco rzadziej niż w przypadku tekstów opublikowanych w *GW*. Odwrotna relacja natomiast zachodzi w wypadku roli pacjensa, która jest znacznie częściej wykorzystywana w tekstach opublikowanych w *Rzeczpospolitej*.

Źródło	Agens	Instrument	Miejsce	Pacjens	Pacjens agentywizowany	Ogółem
GW 2005	11	12	7	31	22	83
Procent	13	15	8	37	27	100
Rp 2005	7	0	0	35	17	59
Procent	12	0	0	59	29	100
GW 2007	8	11	4	30	10	63
Procent	13	17	6	48	16	100
Rp 2007	2	2	1	22	5	32
Procent	6	6	3	70	15	100

Tabela 1. Zestawienie ról semantycznych w wyrażeniach metaforycznych w podziale na źródło i okres badania
Źródło: opracowanie własne

Wyniki te okazują się jeszcze ciekawsze, jeśli zestawimy je z rezultatami badań wartości aksjologicznych. Okazuje się, że wyrażenia metaforyczne w rozumieniu niniejszej pracy, w których lustracja miała przypisaną rolę semantyczną instrumentu lub miejsca, w przeważającej mierze opisywały to zjawisko w sposób negatywny (zob. tabela 2). W wypadku roli semantycznej miejsca są to m.in. takie przykłady, jak: „Na taką drogę wszedł [IPN — A.P.Z.] w minionych latach, ale jest z niej spychany **w kierunku lustracji** i prawicowej propagandy” (GW 20.06.2007), czy też „[...] partia rzuciła go **na odcinek lustracji** [...]” (GW 9.06.2007), a w odniesieniu do roli instrumentu np.: „Lustracja stała się też **narzędziem** walki z opozycją” (GW 29.06.2007). Warto zauważyć również, że gdy lustracja ma przypisaną rolę semantyczną agensa, w 22 wyrażeniach na 28 została jej także przyporządkowana negatywna wartość aksjologiczna. Wydaje się więc, że w wypadku abstrakcyjnego procesu politycznego jego agentywność zawiera w sobie nieuchronnie wpisane niebezpieczeństwo. Innymi słowy, jeśli lustracja coś „robi”, to najczęściej jest to działanie niepożądane lub niebezpieczne. Podobnie dzieje się w wypadku roli instrumentu i miejsca. Jeśli lustracja jest opisywana jako miejsce lub jest wykorzystywana jako narzędzie w czyichś rękach, to w większości przypadków w analizowanym korpusie jest to działanie złe bądź niszczące.

GW 2005	Agens	Instrument	Miejsce	Pacjens	Pacjens agentywizowany
Minus	11	12	6	14	18
Procent	100	100	86	45	82
Zero	0	0	1	16	4
Procent	0	0	14	52	18
Plus	0	0	0	1	0
Procent	0	0	0	3	0

RP 2005	Agens	Instrument	Miejsce	Pacjens	Pacjens agentywizowany
Minus	5	0	0	0	4
Procent	71	0	0	0	24
Zero	2	0	0	18	13
Procent	29	0	0	51	76
Plus	0	0	0	17	0
Procent	0	0	0	49	0

GW 2007	Agens	Instrument	Miejsce	Pacjens	Pacjens agentywizowany
Minus	6	11	4	6	1
Procent	75	100	100	20	10
Zero	2	0	0	20	8
Procent	25	0	0	67	80
Plus	0	0	0	4	1
Procent	0	0	0	13	10

RP 2007	Agens	Instrument	Miejsce	Pacjens	Pacjens agentywizowany
Minus	1	2	1	1	1
Procent	50	100	100	4	20
Zero	1	0	0	10	2
Procent	50	0	0	48	40
Plus	0	0	0	11	2
Procent	0	0	0	48	40

Tabela 2. Zestawienie ról semantycznych i wartości aksjologicznych w analizowanych tekstach z podziałem na źródło i czas publikacji

Źródło: opracowanie własne

Jedynie w wypadku kategorii pacjensa zarówno w *Gazecie Wyborczej*, jak i w *Rzeczpospolitej* dominuje wartościowanie neutralne bądź pozytywne. Jeśli pacjentowi zostaną jednak w jakiś sposób przypisane cechy bytu ożywionego, czy to przez użycie przymiotnika czy czasownika, wartościowanie znów staje się w przeważającej mierze negatywne lub neutralne. Mimo dość ograniczonego korpusu wyniki analiz sugerują więc, że w wypadku badań dotyczących wyrażen metaforycznych rola semantyczna może wskazywać na wartość aksjologiczną analizowanego pojęcia.

3.2. Analiza domen pojęciowych nośnika

Kolejna istotna obserwacja z przeprowadzonych analiz dotyczy kategorii domen pojęciowych nośnika. W analizowanym korpusie tekstów zidentyfikowałam łącznie 237 wyrażen metaforycznych (w rozumieniu przyjętej metodologii) i 35 różnych kategorii domen pojęciowych nośnika. Przy uwzględnieniu podziału na źródła i rok publikacji lista najczęstszych domen pojęciowych nośnika kształtuje się następująco:

Źródło	Styczeń 2005 r.			Czerwiec 2007 r.				
	Lp.	Domena	Liczba	Procent	Lp.	Domena	Liczba	Procent
<i>Gazeta Wýborecza</i>	1	CECHY LUDZI I ZWIERZĄT	17	16	1	WALKA/WOJNA	17	20
	2	WALKA/WOJNA	13	12	2	WŁADZA	9	10
	3	CECHY OBIEKTU	6	6	3	RUCH INSTRUMENT	8	9
<i>Rzeczpospolita</i>	Lp.	Domena	Liczba	Procent	Lp.	Domena	Liczba	Procent
	1	RUCH	18	26	1	RUCH	12	28
	2	CECHY LUDZI I ZWIERZĄT	8	12	2	WALKA/WOJNA	5	12
3	LUDZIE WŁADZA ZJAWISKA NATURALNE	6	9	3	CECHY OBIEKTU	4	10	

Tabela 3. Zestawienie najczęstszych domen nośnika wraz z liczbą wystąpień oraz danymi procentowymi względem wszystkich zidentyfikowanych domen nośnika wyrażen metaforycznych dotyczących lustracji w analizowanym okresie (z uwzględnieniem źródła i daty publikacji)

Źródło: opracowanie własne

Mimo że sama częstotliwość występowania domen pojęciowych nośnika nie może wyjaśnić całego wielowymiarowego fenomenu metaforyzacji, to jednak badanie frekwencyjne może wskazać obszary, które zasługują na dalsze badania. Najlepszym przykładem w tym zakresie jest analiza profilowania domeny pojęciowej RUCH, czyli domeny nośnika, która pojawia się najczęściej. Wyrażenia, których nośnik odwołuje się do domeny RUCH, występują zarówno w tekstach opublikowanych w *Gazecie Wyborczej*, jak i w artykułach z *Rzeczpospolitej*. Analizując dane ilościowe, możemy jednakże dostrzec wyraźną dysproporcję w częstotliwości stosowania wyrażen metaforycznych, których nośnik odwołuje się właśnie do tej domeny. Zarówno w styczniu 2005 r., jak i w czerwcu 2007 r. wyrażenia metaforyczne, których nośnik skategoryzowany został jako odwołujący się do domeny pojęciowej RUCH, stanowiły ponad jedną czwartą wszystkich analizowanych wyrażen opublikowanych w *Rzeczpospolitej*, podczas gdy w *Gazecie Wyborczej* domena ta stanowiła odpowiednio 4% w 2005 r. i 9% w 2007 r. Co więcej, w obu źródłach znajdziemy zasadnicze różnice w sposobie realizacji tej domeny. W *Rzeczpospolitej* domena RUCH realizuje się najczęściej w sposób prototypowy w schemacie ruchu liniowego (poruszanie się od jednego punktu do drugiego, np. „przejsz lustrację”, „przeprowadzić lustrację”), w *Gazecie Wyborczej* natomiast mamy do czynienia z rzutowaniami z peryferii domeny RUCH i domen MIEJSCE, KONTAKT FIZYCZNY lub WALKA („lustracja obróciła...”, „lustracja uderzyła w...”). Różnice te dotyczą także wartości aksjologicznej. Podczas gdy większość wyrażen metaforycznych realizujących schemat liniowy poruszania się ma wartość aksjologiczną pozytywną lub neutralną, wyrażenia metaforyczne realizujące inny schemat ruchu mają najczęściej negatywną wartość aksjologiczną. Podsumowując, przeprowadzone badania nie tylko potwierdzają tezę o pozytywnym wartościowaniu wyrażen metaforycznych odwołujących się do schematu ruchu do przodu (por. Charteris-Black 2004), ale także wskazują na różnice w preferencjach dobierania domen źródłowych oraz różnice w profilowaniu tych domen w zależności od źródła publikacji tekstu.

Warto wspomnieć, że wartościowanie w analizowanych tekstach przybiera najczęściej charakter implikatur wykorzystujących konotacyjny potencjał wyrazów nacechowanych. Co ciekawe, w wypadku zarówno bezpośrednich negacji wyrażen metaforycznych, jak i wyrażen o charakterze ironicznym mimo przesunięcia wartości aksjologicznej zachowane zostają pierwotne rzutowania metaforyczne. Innymi słowy, bez względu na to, czy powiemy, że „lustracja to bagno” czy że „lustracja to nie bagno”, istotne jest to, czy zdołamy utrwalić określone rzutowanie metaforyczne w dyskursie¹⁰. Wydaje się więc, że kategorie domen pojęciowych wykorzystywane do rzutowań metaforycznych oraz przypisana rola semantyczna mają kluczowe znaczenie w kształtowaniu wartości aksjologicznej opisywanego zjawiska.

¹⁰ O negacji metafor oraz o procesach rozbrajania i dozbrajania metafor piszę szerzej w artykule pt. „Rozbrajanie, dozbrajanie. Metafory w dyskursie politycznym” opublikowanym w czasopiśmie *Rocznik Kognitywistyczny*, dostępnym pod adresem: <<http://www.ejournals.eu/Rocznik-Kognitywistyczny/2015/Rocznik-Kognitywistyczny-8-2015/art/5900/>> [25.10.2017].

3.3. Główne trudności metodologiczne związane z identyfikacją i kategoryzacją wyrażen metaforycznych zgodnie z przyjętą procedurą

Oprócz powyższych wniosków przeprowadzone analizy posłużyły mi również do identyfikacji głównych problemów metodologicznych związanych z przyjętą procedurą identyfikacji i kategoryzacji wyrażen metaforycznych. Przedstawiona tu metodologia skupiona jest na badaniach członów wyrażen metaforycznych zwerbalizowanych lub poddanych elipsie, będących powierzchniowym wyrazem rzutowań między domenami pojęciowymi. Tak rozumiane wyrażenia metaforyczne nie obejmują jednak wszystkich przejawów rzutowań metaforycznych w tekście. Wyrażenia metaforyczne nie ograniczają się bowiem do jednego wypowiedzenia — nierzadko występują koło siebie, przenikają się, tworzą większe konstrukcje. Metafora „[...] to zjawisko dynamiczne, płynne i zależne od kontekstu” (Zawisławska 2011: 95) i tej dynamiki procedura MIPVU nie uwzględnia. Wyrażenia metaforyczne zidentyfikowane przy wykorzystaniu obranej metodologii to jedynie część wszystkich wyrażen metaforycznych opisujących lustrację w analizowanych tekstach. Przedstawiona w niniejszej pracy koncepcja metodologiczna nie uwzględnia m.in. zarówno metafor organizujących całą strukturę tekstu (*extended metaphors*), rozbudowanych konstrukcji składniowych czy metafor opartych na ikonizacji diagramatycznej, jak i wielowymiarowego wpływu bezpośredniego kontekstu, w tym samej leksyki czy związków frazeologicznych. Innymi słowy, mimo że pewne jednostki leksykalne mogą nie zostać uznane za wyrażenia metaforyczne w rozumieniu procedury MIPVU, to związki frazeologiczne, w jakie wchodzi, mogą wywoływać u odbiorcy wypowiedzi określone rzutowania metaforyczne. Na przykład zgodnie z procedurą MIPVU wyraz ‘totalna’ w wyrażeniu ‘lustracja totalna’ nie jest wyrażeniem użytym w sensie metaforycznym, ponieważ znaczenie podstawowe („całkowity, zupełny”) jest jednocześnie znaczeniem kontekstowym jednostki. Istotne natomiast wydaje się to, że wyraz ten często występuje w kolokacjach typu ‘wojna totalna’ czy ‘zagłada totalna’. Podsumowując, procedura MIPVU skupiona jest na analizie tego, co zostało wyrażone w tekście lub wypowiedzi, przeprowadzone badania wskazują jednak, że metaforyczność tekstu budują również jednostki leksykalne, związki frazeologiczne i wzorce strukturalne niewyrażone w tekście, a sens metaforyczny może powstać ponad granicami związku między nośnikiem a tematem.

Mimo opisanych trudności związanych z przyjętą metodologią należy podkreślić, że przeprowadzone analizy pomagają dostrzec istotne, choć na pierwszy rzut oka niedostrzegalne różnice w wyrażeniach metaforycznych opublikowanych w tekstach dotyczących tego samego fenomenu politycznego a pochodzących z ideologicznie odmiennych źródeł. Najważniejsze z nich przejawiają się w: doborze ról semantycznych, doborze domen pojęciowych nośnika, profilowaniu domeny pojęciowej oraz typie wyrażen metaforycznych.

ZAKOŃCZENIE

Jedna z najistotniejszych decyzji w badaniach nad metaforą dotyczy poziomu analizy tego zjawiska. Teoria metafory pojęciowej definiuje metaforę jako zjawisko wykraczające poza wymiar leksykalny, jednakże przedstawiona powyżej metodologia badawcza wpisuje się raczej w klasyczne ujęcie wyrażeń metaforycznych skupione na badaniu ich warstwy wyrażeniowej. Badanie elementów zleksykalizowanych i obecnych w tekście w przeciwieństwie do elementów domyślnych, odtwarzanych hipotetycznie (które są obiektem badania np. w teorii integracji pojęciowej) nie ukazuje nam pełnego obrazu danego pojęcia, ale umożliwia podjęcie porównywalnych i powtarzalnych badań prowadzonych przez zespoły naukowców na dużych korpusach tekstów.

W kontekście rosnących możliwości badawczych, jakie dają obszerne bazy danych i coraz szybsze metody ich przetwarzania, niezbędna staje się praca nad odpowiednimi metodami analizy tekstu. W wypadku wyrażeń metaforycznych metodologia MIPVU jest pierwszym krokiem w kierunku automatyzacji ekstrakcji wyrażeń metaforycznych (rozumianych jako niedosłownie użyte wyrazy) z tekstu. Przedstawiona w niniejszym artykule koncepcja metodologiczna wymaga dalszych prac nad ulepszeniem procedur identyfikacji wyrażeń metaforycznych i ich kategoryzacji. Wydaje się natomiast, że z powodzeniem mogłaby znaleźć zastosowanie w badaniach prowadzonych na dużym korpusie warstwowym, których celem byłby opis procesu zmiany konceptualizacji pojęć w czasie.

BIBLIOGRAFIA

- Apresjan J.D. 2000: *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, tłum. Z. Kozłowska, A. Markowski, Wrocław: Ossolineum.
- Bougher L.D. 2012: The Case for Metaphor in Political Reasoning and Cognition, *Political Psychology* 33(1), 145–163.
- Cameron L. 2007: Confrontation or complementarity? Metaphor in language use and cognitive metaphor theory, *Annual Review of Cognitive Linguistics* 5(1), 107–135.
- Cameron L. 2010: What is metaphor and why does it matter?, [w:] Cameron L., Maslen R. (red.), *Metaphor Analysis: Research Practice in Applied Linguistics, Social Sciences, and the Humanities*, London: Equinox, 3–25.
- Charteris-Black J. 2004: *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*, Basingstoke, Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Fillmore Ch.J. 1968: The Case for Case, [w:] Bach E., Harms R.T. (red.), *Universals in Linguistic Theory*, New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1–88.
- Krennmayr T. 2011: *Metaphors in Newspapers*, Utrecht: LOT Publications.
- Krzyszowski T. 1997: *Angels and Devils in Hell. Elements of Axiology in Semantics*, Warszawa: Wydawnictwo Energeia.
- Krzyszowski T. 1999: *Aksjologiczne aspekty semantyki językowej*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

- Lakoff G. 1979: *The Contemporary Theory of Metaphor*, [w:] Ortony A. (red.), *Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff G., Johnson M. 1980: *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff G., Johnson M. 1988: *Metafory w naszym życiu*, tłum. i wstęp T.P. Krzeszowski, Warszawa: PIW.
- Plater-Zyberk A. 2015: Rozbrajanie, dozbajanie. Metafory w dyskursie politycznym, *Rocznik Kognitywistyczny* 8, 35–41, <<http://www.ejournals.eu/Rocznik-Kognitywistyczny /2015/Rocznik-Kognitywistyczny-8-2015/art/5900/>>.
- Romanowski A. 2007: *Rozkosze lustracji. Wybór publicystyki (1998–2007)*, Kraków: Universitas.
- Rundell M. 2002: *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, Oxford: Macmillan Education.
- Steen G.J., Dorst A.G., Herrmann B.J., Kaal A., Krennmayr T., Pasma T. 2010: *A Method for Linguistic Metaphor Identification: From MIP to MIPVU*, Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Stefanowitsch A. 2006: Words and their metaphors: A corpus based approach, [w:] Stefanowitsch A., Gries S.Th. (red.), *Corpus Based Approaches to Metaphor and Metonymy*, Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- Van Valin R.D., Jr. 2010: *An Introduction to Syntax*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Zawisławska M. 2011: *Metafora w języku nauki na przykładzie nauk przyrodniczych*, Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

ŹRÓDŁA

- Archiwum internetowe *Gazety Wyborczej*, <www.wyborcza.pl> [8.01.2017].
- Archiwum internetowe *Rzeczpospolitej*, <www.rp.pl> [8.01.2017].
- British National Corpus (BNC), <www.natcorp.ox.ac.uk/docs/multiwd.htm> [8.01.2017].
- SJP PWN — *Słownik języka polskiego PWN*, <www.sjp.pwn.pl> [8.01.2017].
- Słowosieć, <<http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/>> [8.01.2017].
- WSJP — *Wielki słownik języka polskiego*, <<http://wsjp.pl>> [8.01.2017].

ABSTRACT

Identification and categorisation procedure of metaphorical expressions in press articles. A comparative analysis of metaphorical expressions with reference to the Polish post-communist screening process

Keywords: metaphor, discourse analysis, „lustracja”, political discourse, MIPVU.

Within the current paradigm of cognitive linguistics a metaphor is considered not only a linguistic device but rather a ‘figure of thought’. According to the Cognitive Metaphor Theory (CMT), developed by Lakoff and Johnson, metaphors are mental constructs, which shape our understanding of the world and play a central role in the construction of social and political reality. *Lustracja*, or the post-communist screening process, has developed into an excellent research field which allows for the testing of the CMT on a corpus of Polish press articles. For years, attitudes towards the historical past continued to be a key national issue, which divided Poles, Polish political parties and Polish media, including two of the largest national newspapers. Following the claims of the CMT,

I assumed that metaphorical expressions used to present the screening process in these ideologically opposed newspapers revealed different images and different aspects of this political phenomenon. In this paper, I present and discuss the main dilemmas related to the metaphorical expression identification process, the vehicle domain analysis procedure, and the analysis of semantic role and axiological charge. I also present the results of a comparative analysis of metaphorical expressions published in both newspapers and discuss the major differences in the way the screening process is presented in metaphorical expressions identified in texts. Finally, even though the MIPVU procedure used in this study is not able to capture all examples of metaphorical language, in this paper I show how it can be successfully applied to the research on metaphorical language and political ideology.